

Latvijas Klīniskā personības testa izstrāde: no idejas līdz tās realizācijai

Viktorija Perepjokina¹, Jeļena Koļeņņikova², Kristīne Mārtinsone²,
Ainārs Stepens³, Elmārs Rancāns⁴

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

¹ Psiholoģijas laboratorija,

² Veselības psiholoģijas un pedagoģijas katedra,

³ Rehabilitoloģijas pētnieciskā laboratorija,

⁴ Psihiatrijas un narkoloģijas katedra

Ievads. Individīda psiholoģiskās veselības novērtēšana ir nepieciešama ne tikai veselības aprūpē pacientu psihiskās veselības diagnostikai, bet tā ir arī nozīmīga citās profesionālās darbības jomās, piemēram, augsta riska profesiju pārstāvjiem (karavīriem, glābšanas un drošības dienesta personālam), tiesu ekspertīzēs, psiholoģiskai konsultēšanai un izpētei. Psihologiem, kas strādā šajās nozarēs, ir nepieciešami kvalitatīvi, teorētiski un empīriski pamatoti psiholoģiskie mērījumu instrumenti, tai skaitā strukturētās personības aptaujas, tomēr šādu instrumentu klāsts Latvijā ir ierobežots un nepilnīgs.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Valsts pētījumu programmas ietvaros tika izvirzīts mērķis – izstrādāt jaunākajās teorētiskajās un empīriskajās atziņās balstītu personības novērtēšanas instrumentu – Latvijas Klīnisko personības testu (LKPT). Par teorētisko modeli tika izmantotā integratīvā pieeja, kas ļauj balstoties uz izpētes rezultātiem, vienkopus novērtēt vairākus indivīda psihiskās veselības, personības un funkcionēšanas aspektus, kuri var būt nozīmīgi klīniskajā un lietišķajā kontekstā. Testa skalas tika veidotas, izmantojot kritērijos balstīto pieeju, kas tika kombinēta ar daudzpusīgu psihometrisko analīzi.

Rezultāti. Testa izstrāde norisinājās vairākos posmos: literatūras un pieejamo klīnisko personības aptauju analīze; intervijas ar vadošiem psihologiem un psihietriem; sākotnējo apgalvojumu kopas izstrāde, balstoties uz DSM-5 un SFK kritērijiem; sākotnējā apgalvojumu izvērtēšana un atsijāšana; atlasīto apgalvojumu aprobācija un datu ievākšana klīniskajā un vispārējās populācijas izlasē (N = 518); atkārtotā apgalvojumu atsijāšana, balstoties uz psihometrisko analīzi un LKPT pirmās versijas izstrāde. Veiktās psihometriskās analīzes rezultāti parādīja, ka būtu vēlams pārstrādāt izveidotās 10 personības traucējumu skalas (augsto starpskalu korelāciju un līdz ar to zemas skalu diskriminantas validitātes dēļ).

Lai mazinātu konstatētās nepilnības, tika nolemts izstrādāt otro testa pilotversiju (LKPT v2.2.) un kā teorētisko ietvaru izmantot DSM-5 III sekcijā piedāvāto alternatīvo hibrīdpieeju personības traucējumu diagnostikai, kuras ietvaros personības traucējumi tiek diagnosticēti, kā vienu no būtiskākajiem kritērijiem izmantojot noteiktās patoloģisko personības iezīmju kombinācijas. Balstoties uz literatūras analīzi, DSM-5 Patoloģisko iezīmju modelis (kurā ir izdalītas 25 iezīmes) tika papildināts ar 8 iezīmēm, un nākamajā testa izstrādes posmā šīs 33 patoloģiskās personības iezīmes tika operacionalizētas, izveidojot 33 jaunas skalas. Arī šoreiz visi apgalvojumi vispirms tika vairākkārt izvērtēti, un skalu pilotversijās tika iekļauti tikai tie apgalvojumi, kas izturēja vairākus atsijāšanas posmus. Pēc testa otrās pilotversijas aprobācijas tika uzsākta atkārtota datu ievākšana.

Secinājumi. Izmantojot kritērijos balstīto pieeju, ir izstrādāta LKPT v2.2. pilotversija, kuru veido 9 klīniskās skalas, 33 patoloģisko personības iezīmju skalas un 10 funkcionēšanas skalas. Līdz šim realizētajos testa izstrādes posmos tika izmantotas vairākas procedūras, kas kopsummā nodrošina izveidotās LKPT v2.2. sākotnējo apgalvojumu kopas (k = 690) augstu kvalitāti.

Nākamajos testa izstrādes posmos jāveic deduktīvi izveidoto skalu detalizēta psihometriskā analīze, izveidojot skalu gala versijas; jāveic skalu iekšējās saskaņotības, konverģentās, diverģentās un kriteriālās validitātes pārbaude un, balstoties uz papildus veiktiem eksperimentāliem pētījumiem, jāizstrādā vēl 4 ticamības skalas (Atbilžu saskaņotības skalu, Melu skalu, Pozitīvās pašprezentēšanas skalu un Negatīvās pašprezentēšanas skalu), kuras tiks veidotas tikai no testa gala versijā iekļautajiem apgalvojumiem. Ir plānots, ka tests būs pilnībā sagatavots lietošanai (ietverot juridiskos jautājumus) 2017. gada beigās.

Pētījums realizēts Valsts pētījumu programmas apakšprojekta Nr. 5.8.2. ietvaros.